

Лекція 4

Тема: Боротьба з незаконними рубками, браконьєрством. Облік мисливських тварин

План

1. Боротьба з незаконними рубками.
2. Причини та боротьба з браконьєрством.
3. Різновидності обліків мисливських тварин.

1. Боротьба з незаконними рубками.

Незаконна рубка лісів та збут деревини, розкрадання і контрабанда лісоматеріалів стали для України серйозною проблемою. Нечітко прописані закони та масштабна корупція ще більше підливають масла у вогонь. Сьогодні реальний обсяг незаконних рубок в сотні разів перевищує офіційно зафіксований, який, за оцінкою Держлісагентства, становить 24,1 тис. куб. м. Це ще одне свідчення неефективного регулювання галузі, що призводить до злочинно нераціонального використання цього природного ресурсу

За різними даними, на ліси припадає близько 16-17% від загальної площі країни (близько 10,6 млн гектарів), що значно менше, ніж середній показник по Європі (35,4%). Тому, на відміну від багатьох європейських країн, ліс в Україні виконує передусім екологічні функції, а державна політика має бути спрямована на збільшення залісненої площі. Ця позиція, до речі, була вчергове задекларована у підписаній у Верховній Раді України Коаліційній угоді (цей документ серед іншого передбачав повернення формування державної політики лісокористування до компетенції Міністерства екології та природних ресурсів). Однак державну політику у сфері використання лісів досі формує Мінагропромполітики, метою якого є передусім розвиток виробництва, а не захист лісу як екосистеми.

За останні декілька років щорічні обсяги відтворення лісів становили в середньому 50 тис. га (у 2015 р., наприклад, було відтворено 60,4 тис. га, в тому числі лісорозведення проведено на площі 2,5 тис. га). Але через незаконні рубки цього виявилось замало для приросту. Протягом минулого року офіційно зафіксовано близько 8 тисяч випадків незаконних рубок. Знищення та пошкодження деревостанів сягає 32,3 тис. куб.м. Це надзвичайні масштаби. Тільки у порівнянні з 2014 року цифру збільшено майже вдвічі. За даними Держстату, збиток від незаконної рубки лісів виріс з 47,6 млн грн у 2014 до 114,2 млн грн у 2015. При цьому треба розуміти, що статистика в основному включає незаконні рубки, які здійснюються місцевим населенням, а тому ці дані не можуть претендувати на повну достовірність. Зазвичай офіційні показники є заниженими.

Щоб розібратися у причинах такої, прямо скажемо, "нездорової" ситуації у галузі, треба уважно подивитися на сучасну практику ведення лісового господарства та законодавчі реалії. Недоліків можна виявити чимало. Перший з яких — це неякісне нормативне регулювання.

В Україні розмір санкцій за "лісові" злочини не є адекватним та не змінювався з часу набрання чинності Кримінальним кодексом, незважаючи на збільшення обсягів незаконно добутої деревини протягом останніх років. Особливо це стосується розмірів штрафів за незаконну рубку лісу, які на сьогодні складають від 850 до 1700 грн. Крім того, немає дієвих механізмів притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб, які причетні до незаконної лісогосподарської діяльності. Превентивна функція відповідальності залишається не реалізованою.

Однак удосконалення відповідальності — лише один із аспектів проблеми. Важливим законодавчим інструментом для боротьби з браконьєрськими рубками є посилення контролю за обігом деревини та запровадження системи електронного обліку лісу. Фіксувати усі рубки, в тому числі незаконні, в Україні збираються не один рік, проте необхідна система, впровадження якої почалось у 2013 році, досі належним чином не функціонує. Це при тому, що електронний облік деревини залишається чи не єдиним можливим способом ефективно відслідковувати рубки дерев у лісгоспах та їх подальше перевезення — як по країні, так і за кордон. Основною проблемою впровадження системи є те, що до неї включена лише частина лісокористувачів. Подолання цієї проблеми унеможливить продаж нелегальної деревини, адже у спеціальних чіпах буде закладено всю необхідну інформацію про деревину: породу, назву сортименту, сорт, а також дані про те, коли і хто її зрубав. У результаті будь-яка колода без чіпу автоматично буде сприйматися як наслідок нелегальної рубки.

Таким чином, маркування деревини полегшить роботу лісовій охороні та працівникам правоохоронних органів з виявлення незаконно добутої сировини. В ідеалі після повного впровадження системи продати дерево без чіпа та відповідних документів буде неможливо.

Ускладнить продаж краденого лісу і система сертифікації сировини. Сертифікат буде гарантією не лише екологічності деревини, але й підтверджуватиме, що вирубка лісу не була самовільною. Також сертифікація дасть можливість покупцю та фіскальним органам зрозуміти, звідки прийшов товар та хто його реалізовує. Варто зазначити, що існуюча вже понад 10 років в Україні система сертифікації поки не може вирішити проблему махінацій під час вирубки лісу — знову ж таки, через її фрагментарність. На сьогодні площа сертифікованих лісів складає 3,147 млн га, тобто близько 30% лісів. В ідеалі, коли сертифікація охопить весь лісовий фонд країни, продавати несертифіковану деревину на зовнішньому і внутрішньому ринку України буде неможливо.

Каменем спотикання на шляху до детінізації галузі є також система купівлі-продажу лісу. Сьогодні значна частина останнього продається за прямими договорами, без ознак конкуренції, що перешкоджає встановленню справедливої ціни на деревину, відкриває можливості для маніпулювання обсягами деревини та стимулює її нелегальний продаж. У підсумку ми

отримуємо не лише корупційну ренту та нечесну конкуренцію на ринку, але й спотворене уявлення про вітчизняний ринок лісоматеріалів.

Як бачимо, практика реалізації деревини, яка існує в Україні, заважає не просто розвитку галузі, але й формуванню політики збереження лісу як екологічного активу. Ситуацію можна і потрібно змінювати шляхом запровадження конкурентних інструментів реалізації деревини — аукціонів. У Європі досвід, практика проведення аукціонів для реалізації природних ресурсів є поширеною. Наприклад, основним методом торгівлі деревиною у Великобританії є електронні аукціони, доступ на які можуть отримати всі бажаючі. У Литві оптовий продаж деревини — а це 90% від загальних обсягів — також реалізується лише на аукціонах, що проводяться на електронному майданчику Генеральної дирекції державних лісів Литви. Позитивним моментом такого механізму є те, що продаж деревини здійснюється цілком прозоро, за ринкової ціною, від чого держава лише виграє.

До подібного висновку, схоже, прийшли і в Уряді. Так, в Кабміні вже кілька місяців серйозно обговорюється ініціатива врегулювати ринок необробленої деревини шляхом введення її продажу через аукціони за ринковими цінами. Зокрема, згідно з пропозицією, аукціон має відбуватися у два етапи:

- для резидентів України без права подальшого експорту (таким чином продукція гарантовано потрапить до українського виробника);
- незатребуваний обсяг після проведення аукціону для резидентів пропонується для нерезидентів України — на експорт.

За нашими оцінками, ці дуже правильні ініціативи безумовно допоможуть зменшити обсяг незаконних рубок, але для досягнення стійких позитивних результатів у лісовому секторі цього все ж таки буде замало.

Справа в тому, що сучасне нормативне поле дозволяє "легалізувати" незаконні вирубки і уникати за це відповідальності. Найпопулярнішим інструментом "легалізації" були і залишаються "псевдосанітарні рубки", які в останні роки складають майже 50% всіх рубок. Тому до моменту наведення порядку в їх регулюванні ініціатива Кабінету Міністрів України щодо мораторію на проведення санітарних рубок є абсолютно виправданою. Це допоможе протягом періоду дії мораторію побачити реальні обсяги та закономірності ринку деревини.

Ефективне регулювання лісового господарства можливе за умови системного підходу. Потрібна і адекватна система санкцій, і дієві механізми забезпечення невідворотності покарання, і система обліку та контролю за обігом деревини, і система сертифікації, і комплексний підхід до управління лісовими ресурсами, що не є можливим окремо від інших природних ресурсів. Так, наприклад, якщо виправити недоліки механізмів притягнення до відповідальності без зміни системи обліку та контролю за обігом деревини, або якщо виправити систему її сертифікації без зміни підходу до формування політики у сфері раціонального (комплексного) використання природних

ресурсів, то відчутних якісних змін не відбудеться, а правильні ідеї можуть бути дискредитовані.

Важливо розуміти, що система правил поведінки з лісом має складатися з фрагментів, що поєднані між собою органічно. Інакше забезпечити раціональне використання лісових ресурсів не вийде.

2. Причини та боротьба з браконьєрством

Браконьєрство на даний час, на думку багатьох керівників мисливських господарств, є найболочішою проблемою при організації мисливського господарства. Не останню роль у питанні викорінення браконьєрства відіграє звичаєве право, населення яке вважає дичину нічийною річчю, а її добування без відповідного дозволу у свідомості більшої його частини не вважається порушенням. Ще з давніх давен у Карпатах існувало звичаєве право, при якому браконьєри поділили ревіри між собою, не зважаючи на їх поділ владою. Такий стан зберігається і до цього часу, більше того, поганий приклад для звичайних мисливців подавали високопосадовці, які ще за Радянського Союзу відстрілювали у Карпатах за один раз одинадцять оленців або 14 кабанів і залишали дичину гнити, що викликало обурення у гуцулів.

До цього часу у свідомості мисливців і правоохоронних органів незаконне добування дичини сприймається як такі собі витівки, адже за дичиною ніхто не доглядає, ніхто не вкладає свою працю. От якби злодій вкрав свійську свиню із стайні, то вже інша справа, а коли з лісу, де все довкола колгоспне – все довкола моє, суспільна мораль не засуджує.

З розвитком суспільства та усупільненням природних багатств дичина перестає бути власністю власника земельної ділянки, на якій вона знаходиться, а стає загальнонаціональним добром. Відповідно, незаконне добування дичини трактується вже не як злочинство, а з відповідною зміною у законодавстві як порушення права полювання. Досвід Галичини кінця ХІХ століття показує, що після такої зміни законодавства при розгляді справ браконьєрів у судах судді чисто психологічно почали кваліфікувати браконьєрство як дуже незначне порушення, і санкції до порушників сильно пом'якшали.

Аналізуючи поведінку багатьох мисливців, приходимо до висновку, що звичаєве право так добре вкоренилось у свідомості мисливців, що підтверджує народну мудрість: звичка – це друга природа людини.

Якщо б на полюванні мисливець відстріляв замість хутрової дичини чи дикої качки свійську тварину, жодне мисливське товариство цього б не зрозуміло і не оцінило, хоча добування однієї дичини замість іншої вважає припустимим.

Досліджуючи сучасний стан ведення мисливського господарства, і зокрема, її складової – боротьби із браконьєрством, маємо невтішні результати, які криються у забюрократизованій системі надання та ведення мисливського господарства. Насамперед – це відсутність мотивації для інвестицій на боротьбу з порушниками. Адже користувачі мисливських угідь продаватимуть відстрільні картки, не залежно від щільності популяції мисливських тварин.

Крім того, придбавши відстрільну картку та отримавши дозвіл на добування певного виду дичини, жоден мисливець, який провів цілий день на полюванні і, навіть, не побачив сліду тварини, не звернувся до користувача з вимогою повернути кошти. Для чого тоді охороняти державний мисливський фонд, якщо відстрільні картки розкуплять і іак як «кота в мішку».

Однак кожен користувач відповідно до вимог законодавства зобов'язаний охороняти державний мисливський фонд, а одже, боротись з браконьєрством. Звісно в умовах забюрократизованої системи державного управління цей вид діяльності має свої показники – кількість складених на порушників правил полювання протоколів. Вони становлять проблему не лише користувачів мисливських угідь, але й органів державної влади. Красномовний приклад такої «боротьби» зафіксовано у Тернопільській області, де двоє працівників Тернопільської державної екологічної інспекції склали фіктивні протоколи про порушення правил полювання, при чому самі ж сплачували за «порушників правил полювання» мінімальні штрафи. Аналогічна ситуація зафіксована і в Івано-Франківській області, де головним спеціалістом – державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища Державної екологічної інспекції в Івано-Франківській області фіктивно накладено адміністративних стягнень на чотирнадцять осіб.

В Україні незаконно добувається досить таки значна кількість мисливських тварин, але реально судами притягнуто до відповідальності досить незначну кількість порушників. Зокрема, згідно зі статистичними даними Державної судової адміністрації України, за вироками, що набрали законної сили, за ч. 1 ст. 248 КК України, в Україні засуджено за незаконне добування дичини: у 2001 році – 3 особи, у 2002 році – 46 осіб, у 2007 році – 7 осіб, у 2008 року – 13 осіб, а за ч.2 ст. 248 КК України: у 2007 році – 14 осіб, у 2008 році – 21 особу. Крім того, за частиною 1 статті 85 передбачається санкція у вигляді штрафу розміром від 102 до 1020 грн., але як правило розмір санкції застосовується практично на найнижчому рівні. Зокрема, у Вінницькій області за 2011 рік притягнуто до адміністративної відповідальності 256 осіб, а накладено штрафів на суму 39481 грн., що в середньому становить 154 грн. на особу (при мінімальному штрафі – 102грн).

Не сприяє боротьбі з порушеннями той факт, що не зважаючи на м'які санкції до браконьєрів, суди призначають порушникам правил полювання сміхотворні суми відшкодувань, які є нижчими за визначені нормативно-правовими актами. Так, зокрема, в Івано-Франківській області у 2008 році розглядалось три справи щодо завдання збитків внаслідок незаконного полювання. Так, Косівським районним судом при завданих збитках на суму 3322грн. присуджено до стягнення 1500грн., Снятинським – при 425грн. присуджено 51грн., Тисменицьким – при 1568грн. присуджено 340грн. Всього у 2008 році пред'явлено до стягнення в судах матеріальної шкоди 5315грн., а присуджено 1891грн., тобто, у три рази менше. А скільки фактично сплачено через державну виконавчу службу, то це вже тема для окремого розслідування. Суд, розглядаючи справи про порушення правил полювання має право вдатись

до такої санкції як конфіскація зброї, автотранспортних засобів, які використовувались при незаконному полюванні, але на практиці це трапляється дуже рідко.

Слід зазначити, що Україна задекларувала у Конституції побудову демократичного режиму управління суспільством, при якому визначальний вплив має акцентуватись на переконанні, а не на покаранні. Однак десятиліття тоталітарного режиму залишили свій слід у свідомості людей, коли низька мораль компенсувалась страхом. Передалось це і нашій країні, яку багато експертів називають країною з недорозвинутою демократією. А от у такій демократичній країні як Швейцарія у лексиці практично відсутній традиційний для нас термін «браконьєр».

Крім того недорозвинуті ринкові механізми реалізації ліцензій на право добування мисливських тварин вносять свій вклад у розвиток браконьєрства. Не можливість придбати ліцензії за ринковими цінами та в подальшому легально полювати є чинником невмирущості браконьєрства. Так, в межах одного господарства вартість полювання для своїх та чужих може коливатись до п'яти разів. Саме врегулювання питання конкурентного ціноутворення при реалізації ліцензій на право полювання дасть змогу зменшити рівень браконьєрства.

На моє переконання, стан боротьби із браконьєрством напряму залежить від організації надання в користування мисливських угідь. Отримавши безоплатно на неконкурентних принципах в користування мисливськими угіддями, мисливські господарства не зацікавлені у їх ефективному веденні. Іншими словами, без ефективного господаря немає ефективної охорони. І це слушно відзначається в Національній доповіді про стан навколишнього природного середовища (2008), що «модель ведення мисливського господарства в Україні, яка збереглася з радянських часів, не відповідає сучасним ринковим відносинам, показує повну неефективність і є гальмом розвитку мисливства в Україні». А зовсім нещодавно керівник управління мисливського господарства Агентства лісових ресурсів України Іван Тохтамиш справедливо відзначив, що «у нас немає мисливського господарства» і що для його піднесення необхідні інституційні та законодавчі зміни. Більше того, нам всім неодноразово доводилось чути з уст перших осіб держави про започаткування реформ в частині дерегуляції органів державної влади та зменшення адміністративного втручання в роботу підприємницької діяльності, до якої, без сумніву, належить і ведення мисливських господарств.

І так, органи виконавчої влади мають політичне розуміння ситуації. Залишається трансформувати це розуміння у конкретні дії, які дали б змогу реформувати організацію ведення мисливського господарства, а саме: виключно на конкурентних принципах визначати користувача мисливських угідь, а бюджетне фінансування на ведення мисливського господарства визначалось не за галузевим принципом.

У мисливському середовищі точиться багато дискусій про моделі організації мисливства – УТМР чи незалежні товариства, державна форма

власності чи приватна, національний чи іноземний капітал. Слід зауважити, що Конституція України дає відповідь на ці всі питання. Так, стаття 92 Основного Закону України визначає, що підприємництво діє лише за правилами конкуренції. Проте, конкуренцією у мисливському бізнесі, на жаль, і не пахне, натомість діє рішення чиновника. І цим пояснюється той факт, що ведення мисливського господарства в Україні знаходиться далеко позаду інших країн Європи. До прикладу, у Франції, яка схожа з Україною за розміром території, чисельністю населення і структурою мисливських угідь, копитних тварин добувається у 105 разів більше, дрібної дичини – у 9,3 рази. Але можливо, у нас не все так погано: якщо так мало добуваємо, то напевно можемо похвалитись великою чисельністю тварин. Однак, і тут ми у великих мінусах. На думку доцента І. Делегана, чисельність копитних в Україні є у 10-20 разів меншою за потенційно можливу. Боляче говорити, що мисливство в Україні у десятки та сотні разів за економічними та екологічними показниками відстає від розвинутих країн Європи, але як каже відомий ведучий Леонід Каневський: «Это уже совсем другая история», яка за бажанням редакції журналу може бути продовжена в іншій окремо взятій праці. До слова слід сказати, що за свідченням міжнародних економічних організацій, Україна у 2011 році опустилась з 162 на 164 місце за рівнем економічних свобод у світі та на останнє місце з усіх країн Європи!!!

Людина, скільки живе, стільки сподівається на краще. Україна у своїх демократичних сподіваннях тільки починає свій шлях, намагається подолати зашкарублі залишки старої командно-адміністративної системи, які глибоко вкоренились у суспільну свідомість. Тож створивши справжнє, конкурентноздатне, а не бутафорне мисливське господарство, галузь матиме справжню, а не лише для звіту охорона мисливського фонду.

Проців О.Р. Браконьєрство в умовах командно-адміністративної системи управління мисливством /Олег Проців// Полювання та риболовля. – 2013. – №1(135) січень. – С. 2

3.Різновидності обліків мисливських тварин.

Стале використання дикої природи та її охорона набувають актуальності у всьому світі. Тому одним із найважливіших завдань сьогодення є проведення обліку чисельності мисливських звірів і птахів. Такий облік надає повну інформацію щодо місця мешкання тварин, їхньої чисельності в різних угіддях, статевого й вікового розподілу. Все це дає змогу використовувати мисливську фауну раціонально. Науковці Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького мають низку напрацювань із цього питання. Так, в рамках наукової роботи «Удосконалити методи обліку чисельності мисливських тварин» під керівництвом наукового співробітника Поліського філіалу УкрНДІЛГА Ігора Гулика вивчено та узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід із обліку чисельності мисливських тварин.

У результаті досліджень визначено 27 методів обліку тварин. Це сучасні, найбільш практичні й ефективні методи, за допомогою яких можна обліковувати чисельність не лише мисливських, а й рідкісних (бувших мисливських) звірів і птахів у лісах України. Серед запропонованих методів 4 види авіаобліку та 23 види наземних методів обліку тварин. Зупинімося детальніше на кожному з методів, розроблених науковцями, беручи до уваги особливості місцевості та кліматичних умов України. Авіаоблік звірів і птахів Облік за допомогою безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Оснований на обстеженні, відеофільмуванні та фотографуванні масивів мисливських угідь і скупчень тварин за допомогою БПЛА. Обліки виконують за умови малохмарної та безвітряної погоди в першій половині дня. Швидкість і висота польоту залежать від особливостей обліку. Необхідним є дешифрування матеріалів відео- та аерофотознімання. Найбільш ефективний для обліку скупчень тварин на відкритих ділянках суші та водоплавних птахів на відкритих акваторіях. Облік із літака. Може бути суцільним або вибірковим. Значно частіше використовують вибірковий на маршрутній стрічці (стрічковій пробній ділянці).

Облік із гелікоптера (мотодельтоплана, аеростата). Крім пілота, у роботі сучасних літальних апаратів беруть участь штурман і два обліковці. У Поліссі та Лісостепу (можливо й у Степу) роботу необхідно виконувати в сонячну погоду за стійкого снігового покриву. Час роботи – з 10 до 16 години. Висота польоту – 180–200 м, (80–100 м) за швидкості 60–100 км/год. Додатково можна використовувати аерофотозйомку. Авіаоблік водоплавних птахів має свої особливості (в прибережній акваторії – лимани ріки, озера – з підйома на крило та облік птахів, що пірнають, за колами на воді, а на відкритих плесах – аерофотозйомка з перекриттям кадрів і дешифрування знімків). Наземні обліки звірів і птахів Облік нагоном на пробних ділянках. Проводять на пробних площах, які підбирають пропорційно бонітетам угідь на 15–20% всієї площі обліку. На облікових лініях (квартальних просіках, дорогах) підраховують візуально виявлені обліковцями тварини, що були вигнані нагоничами з підібраних ділянок.

Загальну чисельність видів тварин на обліку визначають шляхом екстраполяції отриманих на пробних площах даних чисельності тварин на всю територію господарства. Цим методом обліковують переважно козулю, зайця. Облік лінійним прогоном. Проводять у зимовий період за стійкого снігового покриву. Підбирають одну або кілька пробних площ розміром 1000 га (наприклад, лінійно розташовані 10 кварталів площею по 100 га), що охоплюють різні бонітети угідь. Обліку передують затирання слідів тварин по периметру проби. У результаті послідовного повного прогону всіх кварталів на лінії обліковці, розташовані по периметру пробної площі, обліковують вигнаних із кварталів тварин та їхні сліди. Отримані дані на пробних площах екстраполюють на всю територію господарства. Цим методом обліковують переважно великих ратичних. Облік тварин дворазовим маршрутним-облоговим методом. Облоговий метод обліку визначає чисельність звірів на площі за

різницею в кількості вхідних і вихідних слідів тварин, помічених на межах проби. Затирають усі сліди тварин на кварталних просіках через 2 дні після випадання снігу та впродовж 2 днів поспіль обліковують вхідні й вихідні сліди в кожному кварталі. Різниця між їхньою кількістю дає чисельність тварин у ньому. Зимовий маршрутний облік тварин за слідами. Методика обліку ґрунтується на принципі відносного обліку тварин за кількістю слідів на маршрутах.

В основу методики покладено відому формулу А. М. Формозова, доповнену С. Д. Перелешиним: $Z = 1,57 S/dm$, де: Z – число звірів на одиниці площі (1 км²); S – кількість зареєстрованих слідів добової давнини; d – середня довжина добового ходу звіра, км; m – довжина маршруту, км.

Цим методом обліковують багато видів мисливських звірів. Облік ратичних за кількістю зимових екскрементів. Суть методу полягає в тому, що дикі ратичні тварини-дендрофаги, котрі в зимовий період харчуються переважно пагонами дерев, чагарникових і чагарничкових порід, багатих лігніном, за певний період (добу) виділяють певну кількість екскрементів. Зовнішній вигляд дефекацій є видоспецифічним, а також у достатній мірі відрізняється від екскрементів, виділених в інший період року. За рахунок значного вмісту клітковини дефекації облікованих тварин зберігаються тривалий час (до одного року й довше). Підраховують число екскрементів, залишених ратичними за конкретний зимовий період на обліковій стрічці. На основі розрахунків отримують кількість ратичних, що зимували на обліковій території. Облік ратичних на місцях зимових скупчень. Біологічні особливості деяких видів ратичних тварин полягають у регулярному створенні скупчень особин у певні терміни року.

Обліковець обирає такий маршрут, щоб за світловий день за допомогою бінокля оглянути конкретну територію з місцями, на яких переважно скупчуються тварини. Під час обліку визначають також вік і стать тварин. Облік тварин на місцях підгодівлі. В угіддях, де проводять регулярну підгодівлю диких тварин узимку, можна проводити облік на місцях підгодівлі. Наприкінці зими біля кожного підгодівельного майданчика (комплексу, годівниці) зазвичай збираються майже всі великі рослиноїдні тварини з певної території, що спрощує їхній облік із мисливських веж. Облік оленячих (олені, лось) у місцях гону. Проводять у заздалегідь визначений для кожного виду період гону (реву, стогону). Олені та лосі-самці в цей період збуджені, необережні, ревуть і згуртовують навколо себе самок та молодняк (гареми), що спрощує проведення їхнього обліку. Облік ведмедів. Найбільш точний облік ведмеда можна провести ранньою весною, виявивши всі наявні барлоги на відповідній території. Розробляють мережу маршрутів із таким розрахунком, щоб обліковці за один-два дні змогли пройти одночасно по всій території закладених маршрутів. Облік вовків. Облік вовків передбачає використання комплексу різних методів: зимового й літнього маршрутних обліків, картування ділянок мешкання, облік «на вабу» та ін. Особливістю обліку вовків є синтез методичних складових обліку окремих мікропопуляцій або «сімей» вовків, що

основані на сезонних біоекологічних та поведінкових особливостях виду. Велике значення має комплексність методів та одночасність проведення обліку багатьма користувачами. Важливим є збір інформації про життєдіяльність вовків у господарстві впродовж року та картування результатів:

- перевірка та реєстрація всіх випадків добування вовків із визначенням їхньої статі та віку;

- фіксування зустрічей із хижаками та їхніх свіжих (добових) слідів у часі (дата) та географічно (№ кварталу, назва урочища) із зазначенням числа особин та їхнього приблизного віку в службових щоденниках егерів (лісової охорони), вимір довжини відбитку ступні дорослих звірів, бажано передньої;

- перевірка та реєстрація всіх випадків нападу вовків на худобу, собак, диких тварин тощо;

- перевірка та визначення координат вовчих лігв у випадку знайдених виводків із зазначенням кількості вовчат;

- фіксування випадків і координат вовчого виття, а також інших ознак життєдіяльності (місць постійних подряпин, уринації самців (самок у період гону), дефекацій тощо).

Облік бобрів. Проводять у три етапи: виявлення бобрових поселень; оцінювання їхньої продуктивності (бонітування та перспективності); визначення чисельності бобрів у поселеннях. Під час бонітування бобрових угідь враховують стан кормової бази, захисні умови, гідрологічний режим водойми, вплив господарської діяльності людей. Облік ондатр. Під час обліку сімей на водоймі підраховують усі жилі хатки (нори), кількість сімей і визначають кількість тварин у них. Одночасно визначають перспективність поселень ондатри. Облік тварин за числом жилих нір. Таким методом обліковують нірних тварин. Облік по норах проводять на території усього господарства паралельно з картуванням, тобто нанесенням усіх виявлених нір на карту-схему мисливських угідь. Наявність такої карти значно полегшує облікові роботи й дає можливість спостерігати щорічні зміни заселеності угідь нірними хижаками та зв'язок із епізоотичним станом довкілля. Облік видри та норки (комплексний). Враховують як сліди, так і нори разом із бобром. Облік за числом жилих нір (лис, борсук, уссурійський єнот, на півдні – бабак). Проводять за допомогою картування.

Облік водоплавних птахів на гніздуванні. Облік водоплавних птахів на зорях проводять перед відкриттям сезону полювання на початку серпня. За наявності великих територій водно-болотних угідь (заплави рік, заболочені масиви тощо) обліковці розміщуються на облікових місцях на їхніх діагональних лініях, які перетинають увесь масив, таким чином, щоб кола обліку кожного з обліковців межували з обліковими колами сусідніх обліковців. Облік проводять на вечірній та на вранішній зорях. Облік водоплавної дичини на окремих водоймах. Якщо водно-болотні угіддя господарства – це окремі водойми, облік проводять на кожній із них шляхом візуального обстеження всієї площі або її частини з наступним записом в обліковий журнал або картку. Під час обліків відзначають виявлених дорослих

птахів та їхні виводки. Методи обстеження водойм можуть бути різноманітними й комбінуватися між собою: піший маршрут по берегу водойми, пересування на човні, виявлення птахів за допомогою собаки, аерофотознімання «відкритих» акваторій із літака, гелікоптера, БПЛА тощо.

Обліки мисливських птахів під час токування (глушець, тетерук, орябок, слуква, бекас та ін.). Базується на характерній поведінці деяких мисливських птахів навесні під час парування (токування). Облік проводять із куренів та на тязі – місцях льоту, на місцях боїв тощо.

Обліки тварин за допомогою собаки. Облік проводять за аналогією з процесом полювання. Пошук та інвентаризація тварин за допомогою собаки має вигляд вибіркового методу прогону на пробних ділянках, лише роль нагоничів виконує спеціально навчений мисливський собака, що рухається зигзагом («човником»). Анкетно-опитові методи обліку. За основу того чи іншого анкетно-опитового методу обліку приймають дані чисельності певного виду тварин на окремій території (обходу, лісництва, мисливського господарства) від певного респондента. Зазвичай таким методом визначають чисельність тварин із низькою фактичною щільністю населення в мисливських угіддях, зокрема – рідкісних.

Проведення обліку буває анкетним (письмовим) або опитовим (усним), бажано від багатьох перевірених респондентів. Опрацювання анкетно-опитувальних методів обліку тварин показало, що найбільш ефективним є підготування професійного рівня респондентів та розроблення спеціалізованих повидових анкет із урахуванням особливостей кожного виду, що є на обліку: біології, екології, стаціонального та сезонного розподілу тварин в угіддях, фенології, конкурентів, причин смертності та ін. Доцільними є вибіркові польові перевірки анкетних даних. Облік тварин за допомогою автоматичної фото- (відеофіксації). Застосовують для багатьох видів, зокрема – рідкісних тварин. Потребує достатньої кількості встановлених в угіддях так званих «фотопасток», розташованих на перетині доріг, стежок тварин, у вірогідних місцях проживання, живлення тварин тощо.

У результаті аналізу відносно нових для умов України методів обліку тварин за допомогою камер фотостеження (фотопасток) встановлено, що важливими методичними особливостями є визначення необхідної кількості камер відеоспостереження для ефективного покриття території обліку та вибір правильних місць їхнього встановлення (стежки, місця постійних переходів тварин, місця живлення, галявини, розвилки доріг, перетин кварталних просік тощо). Використання протягом тривалого часу автоматичної системи фотокамер для цілодобового стеження, виведених на загальний «командний» пункт, показало ефективність їхньої дії не лише для проведення облікових робіт, але й для охорони мисливських угідь від незаконних полювань. Облік тварин за допомогою мічення та GPS-картування.

Метод оснований на попередньому відлові окремих тварин, їхньому міченні електронними датчиками (ошейниками) для наступного дистанційного стеження за ними за допомогою приймально-передавальних пристроїв

(наприклад, GPS-трекерів та комп'ютера з електронною картою). Завдяки заточкованим на картах маршрутам переміщення мічених тварин у будь-який час можна визначати місця локалізації груп тварин, індивідуальні ділянки мешкання тварини (сім'ї), визначати кормові кочівлі чи міграції. Облік за кількістю добутої дичини. Використовують в умовах інтенсивного ведення мисливського господарства.

Особливо доцільно використовувати цей метод під час добування хутрових звірів та деяких видів пернатої дичини. Дані про кожну добуту тварину (дата й місце добування, вид, вік та стать тварини, її маса) заносять у сумарний державний реєстр. Поточний контроль результату допомагає визначитися не лише з фактичним розміром добування, але й з його відповідністю до запланованих кількісних та статеві-вікових характеристик збереженої частини популяції. Важливо зазначити, що науковцями складено систематичний список основних традиційних мисливських та окремих рідкісних видів ссавців України, а також сформовано перелік видів, які обов'язково потрібно обліковувати в мисливському господарстві. До нього увійшли 35 видів ссавців 4 рядів (10 родин) та 102 види птахів 6 рядів (10 родин). Результати дослідницької роботи науковці виклали в проекті «Інструкції з методів обліку чисельності мисливських тварин».